

Dedičstvo minulosti v strednej a východnej Európe

Postkomunistická politika

Doc. Marek Rybář, PhD.

Minulosť je dôležitá 1/2

- množstvo anekdotických príbehov ilustrujúcich, že “minulosť” sa prejavuje v súčasných udalostiach
- Maďarsko a dva historické regióny – Rímska ríša
- Poľsko a jeho historické regióny – Ruská, Pruská a Habsburgská monarchia
- Slovensko a regióny s podporou HSĽS a HZDS

Minulosť je dôležitá 2/2

- korelácia alebo kauzalita?
- chýbajú presne popísané mechanizmy, ktorými sa minulé rozhodnutia prejavujú v súčasnosti
- dve výskumné “tradície”:
- historický inštitucionalizmus
- legacy (dedičstvo, odkaz)

Historický inštitucionalizmus 1/3

- 80.roky: „institutions matter“
- Širší a prepracovanejší význam pojmu inštitúcia: „stabilný, hodnotný a opakujúci sa vzorec správania“
- Niektoré inštitúcie sú organizácie
- Formálne a neformálne inštitúcie
- Inštitúcie vplývajú na konanie aktérov, vzájomné interakcie inštitúcií a aktérov

Historický inštitucionalizmus 2/3

- March a Olsen (1984) autonómnosť inštitúcií v ovplyvňovaní výsledkov politických procesov
- inštitúcie menia hodnoty, normy, záujmy, identity a presvedčenie aktérov
- ukotvenie inštitúcií v konkrétnom kontexte
- inštitúcie nie sú výsledkom racionálnej kalkulácie, ich zmena je zložitá lebo veľa aktérov a kontextov

Historický inštitucionalizmus 3/3

- riešenia zvolené v minulosti obmedzili do budúcnosti možné či realizovateľné riešenia
- inštitúcie sú teda ukotvené v minulosti, existujú, aj keď ich pôvodný zmysel už pominul
- QWERTY
- základom mechanizmu identifikovaného HI sú **critical junctures** (bod zlomu), **path-dependence** (závislosť na zvolenej ceste) a **reactive sequences** (reakčná následnosť)

Critical Juncture

- mimoriadne historické okolnosti, v ktorých sa dramaticky zvyšuje autonómnosť aktérov (elít) od ich štruktúrneho prostredia
- situácia dôležitého rozhodnutia, v ktorej majú na výber z viacerých odlišných riešení
- tieto riešenia nie sú podmienené/determinované predchádzajúcimi udalosťami

Path-Dependence a Reactive Sequence

- závislosť od zvolenej cesty
- primárna udalosť spustí v krátkosti za sebou nasledujúcu reťaz udalostí, ktorá je kauzálna
- tieto udalosti sú takmer nenarušiteľné
- na pohľad malé rozhodnutia na začiatku procesu sa prostredníctvom PD a RS prehĺbujú a upevňujú a na konci skúmaného reťazca spôsobujú zásadné následky

Príklady 1/2

- Mahoney: rozdiely v parametroch pozemkovej reformy v strednej Amerike viedli v konečnom dôsledku k odlišným typom politických režimov:
- Guatemala, Salvador, Nikaragua, Honduras, Kostarika
- rozsah pozemkovej reformy
- veľkosť rozdelených pozemkov
- miera štátneho nátlaku pri realizácii

Príklady 2/2

- sociálne politiky a štát sociálneho zabezpečenia v západnej Európe
- počiatočné podmienky (vysoká miera aktívnej populácie), typ rodiny a pod.
- zavedenie štedrých soc. systémov
- existencia a pretrvanie systémov aj v iných podmienkach
- prvotné rozhodnutia ovplyvňujú záujmy a niekedy aj identity dotknutých aktérov
- nezamýšľané dôsledky prvotných rozhodnutí

Legacy (Dedičstvo, Odkaz)

- veľká miera neistoty a neurčitosti pri používaní tohto pojmu
- “concept stretching”
- typicky absencia mechanizmov, ktoré stoja v pozadí pretrvania a/alebo reprodukcie dedičstva minulosti
- množstvo histórií – extra veľa v regióne SVE

Pozitívny (?) príklad

- Putnam: Making Democracy Work
- Taliansko 1970: regionalizácia – 15 regiónov s takmer identickými právomocami
- obrovské rozdiely vo fungovaní týchto regiónov: Sever/Juh
- rozdiely spôsobené historickými vzormi správania: silné tradície samosprávy (cechy, spolky) a sociálneho kapitálu viedli k lepšiemu fungovaniu v 20. storočí
- problém: nepreukazuje kauzalitu

Dedičstvo komunistickej minulosti

- K. Jowitt (1992): “fragmentované a navzájom podozrievavé spoločnosti, s minimom podpory pre individualistické a samostatné správanie”; fragmentovaný región s navzájom nepriateľsky naladenými krajinami, čo vedie k podpore autoritárskeho, a nie liberálne demokratického systému
- dedičstvo alebo dedičtvá?

Dedičtvá komunistickej minulosti 1/2

- rozličné elementy života v komunizme môžu absentovať alebo naopak sa vyskytovať v rozličnej miere v krajinách SVE:
- slabé štátne inštitúcie
- nadmerná byrokracia
- centrálné plánované hospodárstvo
- monopolné štátne vlastníctvo
- vysoké očakávania občanov od štátu ohľadom sociálneho zaopatrenia

Dedičtvá komunistickej minulosti 2/2

- dedičtvá/odkazy ako premenné a operujúce na rozličných úrovniach, ovplyvňujú :
- inštitúcie a iné štruktúry
- idey
- vzorce správania elít
- hodnotové orientácie v spoločnosti

Dedičstvo minulosti “v akcii” 1/3

- **1) ako závislé premenné:** mechanizmy a roziely v prežívaní elementov komunizmu v postkomunistickom období – málo pokusov o vysvetlenie, prečo niekde pretrvali a inde nie?
- **2) ako nezávislé premenné:** faktory ovplyvňujúce zmenu
- M. Howard: nedôvera vo všetky formy verejných organizácií a existencia neformálnych rodinných/priateľských sietí →
- nízka miera občianskeho aktivizmu v SVE

Dedičstvo minulosti “v akcii” 2/3

- A.Grzymala-Busse: odlišné dedičstvo v spôsoboch regrutácie nových kádrov do kom. strany v CZE, SVK, POL, HUN
- tieto odlišné postupy spôsobili odlišnú mieru získaných zručností a použiteľných skúseností v novom režime
- odlišnosti v spôsobe transformácie komunistických strán v strednej Európe

Dedičstvo minulosti “v akcii” 3/3

- **3) ako intervenujúce premenné:** premenné, ktoré ovplyvňujú bezprostrednejšie kauzálne faktory
- dedičstvo minulosti ovplyvnilo, aký typ lídrov získal moc po 1989
- aké možnosti/priestor mali politici v realizácii hospodárskych a sociálnych politík

Typológia komunistických dedičstiev (LaPorta a Lussier) 1/2

- dve dimenzie komunist. dedičstva:
- oblasť, v ktorej sa nachádza:
- politická, hospodárska, sociálna
- analytická rovina, v ktorej sa dedičstvo prejavuje:
- inštitucionálna, postojová, behaviorálna

Inštitucionálna analytická rovina

- organizácie a iné štruktúry a z nich vyplývajúce normy, interakcie a prax
- hranice štátov/regiónov, silná centralizácia,
- kolektivizované poľnohospodárstvo, centrálné plánované hosp.,
- sociálne politiky, zdevastované životné prostredie

Postojová analytická rovina

- postoje a očakávania jednotlivcov a sociálnych skupín
- nízka miera dôvery v politické inštitúcie aj voči iným ľuďom
- podpora vládnych zásahov do ekonomiky
- očakávanie sociálneho zabezpečenia

Behaviorálna analytická rovina

- spoliehanie sa na neformálnu ekonomiku
- spoliehanie sa na neformálne siete rodiny a priateľov
- zásadným problémom ostáva preukázanie: mechanizmy kauzálneho vplyvu
- “súťaž” komunistických a predkomunistických minulostí (dedičstva)

Predkomunistické dedičstvo

- Darden a Grzymala-Busse: načasovanie a obsah všeobecného vzdelávania pred zavedením komunizmu mal vplyv na výsledok prvých volieb po páde komunizmu
- masové vzdelávania vplývalo na vytvárania / posilňovanie národnej identity
- to viedlo k odmietaniu komunizmu ako cudzieho elementu

Darden a Grzymala-Busse

- predkomunistické vzdelávanie → indoktrinácia obyvateľov (história, národná literatúra, mýty a pod.) → delegitimizácia komunistického režimu → porážka komunistov
- idey získané v školách → súčasť ľudovej kultúry
- organizovaný antikomunizmus (POL, MAĎ)
- ľudový antikomunizmus (ČSR, Pobaltie, ...)

Darden a Grzymala-Busse

- CZE, EST, HUN, LAT, SVK, SLO, POL, LIT, CRO, ROM, westUKR, ARM, GEOR,
- vs. ostatné postkomunistické štáty
- **KULTÚRNE FAKTORY:** “culture matters” – ale nie ako štruktúrna predispozícia obyvateľstva, ale ako historicky vytvorený súbor očakávaní o pôvode, legitímnosti a výkone vládnutia